

Kielemme käytäntö

Pukeutunut vai pukeissa?

Aina 30-luvulta lähtien meillä on pyritty ohjaamaan kielenkäyttöä siihen, ettei käytettäisi passiivin II partisiippiä, ellei siihen voida sisällyttää sitä suomen passiiviin kuuluvaa vivahdusta, että tekemisen suorittajana on persoonallinen olento. Moni kirjakielessä kotipaikkaoikeutta nauttiva ilmaisu sai näin häätötuumion. Pois sellaiset kuin *hän oli hyvin puettu, oli järkytetty, oli liikutettu*; pois sanonnat *hyvin puettu nainen, tähditetty taivas, liikutettu mieli* jne. Mutta mitä tilalle? Kielessä esiintyvien heikkouksien ja virheiden toteaminen on aina helpompaa kuin niiden korjaaminen. Sopivien vastineiden esittäminen noisissa tapauksissa ei ole ollut aivan vaivatonta. Ja vielä vaikeampaa on ollut uudistuksen toteuttaminen. Eivät kielen käyttäjät, suuri yleisö, vähällä alistu siihen, että heidän puhuessaan tai kirjoittaessaan pitää ilmaisuja valitessaan ikäänkuin luoda uutta. Ellei valmista, ennestään tuttua sanontaa jostakin syystä sovi käyttää, niin tartutaan sellaiseen, joka on mahdollisimman lähellä entistä ja sen vuoksi ilman ajatusponnistusta siirrettävissä tuon virheelliseksi tajutun paikalle. Siksi onkin luonnollista, että kaikista niistä vastineista, joita on esitetty tuollaista passiivin II partisiippiä korvaamaan, on suosituimpaan asemaan päässyt vastaavan refleksiivi-verbien aktiivin II partisiippi. Näin on »puetusta» tullut *pukeutunut*, »järkytetystä» *järkyttynyt*, »tähditetyistä» *tähdittynyt*, »liikutetusta» *liikuttunut*, »vakuutetusta» *vakuuttunut* jne. Mutta uudistus ei aina merkitse parannusta.

Ei tässäkään. Jälkimmäinen voi olla yhtä keinotekoinen kuin edellinen, vaikka toisella tavalla. Pyydän saada kiinnittää Virittäjän lukijain huomion ilmaisuun *oli pukeutunut*.

Jos kuuluisimme sanottavan *Hän oli hyvin pukeutunut* emmekä osaisi sitä yhdistää ennen käytettyyn *Hän oli hyvin puettu*, ymmärtäisimme varmaankin lauseen niin, että on tarkoituksena sanoa, että asianomainen oli suorittanut pukeutumisensa hyvin, tajuaisimme sen siis samoin kuin ruotsin »Hon (han) hade klätt sig väl». Verrattakoon esim. seuraaviin: *Hän oli huolellisesti pukeutunut, Hän oli jo pukeutunut* ym., joissa *oli pukeutunut* verbin liittomuotona ilmoittaa päättyntä tekemistä (vrt. *oli riisuutunut*). Mutta koska *pukeutunut* käytetään aikaisempaa *puettua* korvaamaan, niin *pukeutunut* on joutunut merkitystehtävään, jota sillä ei aikaisemmin ollut. Lauseessa *Hän oli hyvin puettu* tajuttiin pass. II partisiippi predikatiiviksi (adjektiiviksi) samoin kuin partisiippi vastaavassa ruotsin lauseessa »Hon (han) var väl klädd». Jos siis sanomme *Hän oli hyvin pukeutunut* ja tarkoitamme sillä samaa, mitä ruotsalainen sanoessaan »Hon (han) var väl klädd», niin käytämme partisiippiä predikatiivina; se ei enää ilmaise toimintaa, vaan tilaa. Mutta ilman ruotsin välitystä sellaiseen merkitykseen tuskin olisi tultu. Ei suomen akt. II partisiippi yleensä sovellu predikatiiviksi sen paremmin kuin passiivinenkaan: suomi käyttää mielellään adverbialia siinä, missä ruotsi partisiippiä

predikatiivina.¹ Tästä on Knut Cannelin aikanaan huomauttanut (Virittäjä 1898, s. 45—) ja esittänyt runsaasti asiaa valaisevia esimerkkejä, sellaisia kuin »sjön är frusen» = *järvi on jäässä* (ei: järvi on jäänyt), »han är skuldsatt» = *hän on veloissa* (ei: hän on velkaantunut), »han är försvunnen» = *hän on kadoksissa, kateissa* (ei: hän on kadonnut), »sommaren är förliden» = *kesä on lopussa* (ei: kesä on kulunut). Moni-ilmeinen inessiivimme kykenee siis hyvin ilmaisemaan sen, minkä esim. ruotsi predikatiivina olevalla partisiipilla. Muutamia lisäesimerkkejä Lönnrotin sanakirjasta: »äkern är väl dikad» = *pelto on hyvässä ojassa*, »pipan är täppt» = *piippu on tukkeessa*, »himeln är stjernklar, stjernbestrodd» = *taivas on tähdessä*. Samaa tyyppiä on puheenaoleva »Hon (han) var väl klädd», jota suomessa parhaiten vastannee *Hän oli hyvässä pukeissa*, toisissa tapauksissa myös *hyvässä puvussa*, *hyvässä vaatteessa*, *hyvissä vaatteissa*. Koska ilmaus »hyvässä puvussa» nykysuomessa helposti tajutaan merkitykseltään suppeammaksi kuin on ruotsin 'väl klädd', johon käsitteeseen kuuluu muutakin kuin 'hyvä puku' — nim. päähine, jalkineet, käsineet, kaulus solmioineen yms. —, on syytä todeta, että vanha kansanomainen (hyvissä) *pukeissa* on usein täsmällisempi tuon ruotsin sanonnan vastine kuin (hyvässä) *puvussa*.

Puhueensa Kielenoppaassaan pass. II partisiipin korvaamisesta muilla keinoin E. A. Saarimaa mainitsee mm. ilmaisun *olla hyvässä puvussa* (s. 246). Suosituksesta huolimatta sitä käytetään verraten vähän; on kuin siihen olisi jäänyt jonkinlainen arkiytyylin leima, jota *puetun* vanavedessä

kulkevassa *pukeutuneessa* ei ollut. Syitä vanhan hyvän sanontatavan hylkimiseen on luullakseni muitakin. Niistä seuraavassa.

Näyttää siltä kuin olisi pukimia osoittavalle inessiiville jätetty liian vähän liikkumatilaa, niin vähän, että se käytännössä on merkinnyt torjua suhtautumista koko ilmaisuun. Liian ahtaalle on rajat pantu, kun ei tahdota hyväksyä sitä sellaisissa tapauksissa kuin seuraavat: *Hän tuli vastaani lippalakissa, Sinne ei sovi mennä hansikkaissa* (ks. Saarimaa, mts. 212). Puhumattakaan siitä, että tällainen inessiivin käyttö on vanhaa (Lauri Kettusen mukaan, Hyvää vapaata suomea s. 192, jopa kantasuomeen palautuvaa), on harhaanjohtavaa erottaa nuo tapaukset edellä mainitusta *olla hyvässä puvussa*. Sillä jos viimeksi mainittu hyväksytään, mutta ei edellisiä, saa ainakin maallikko helposti sen käsityksen kuin inessiivi olisi paikallaan vain silloin, kun se ilmaisee 'minkä sisässä', kun se siis on alkuperäisessä sisäpaikallissijan tehtävässä. *Hän oli hyvässä puvussa* voidaan nim. jotenkuten tulkita alkuperäisten suhteiden mukaiseksi, mutta ei sellaista kuin *Hän tuli vastaani lippalakissa*. Kun kuitenkin on niin, että paikalliskäsitteen laajennuksen johdosta sisäiset paikallissijat merkitsevät myös kuvattavan tilaa (Setälä, Suomen kielen lauseoppi § 57), olisi päinvastoin tähdennettävä sitä, ettei inessiiviä ilmaisussa *olla hyvässä puvussa* ole käsitettävä ahtaasti paikallisessa merkityksessä; verrattakoon esim. Setälän esittämään esimerkkiin *Pappila oli sunnuntaiasussaan* tai edellämainittuihin *Taivas on tähdessä*, *Piippu on tukkeessa* ym. Huomattakoon, että vaikka *hyvässä puvussa* muodollisesti on

¹ Joskus kuitenkin partisiippi näyttää kehittyneen ilmaisemaan myös tilaa, esim. *hengästynyt* Lönnrotilla = 'andtruten' = hengästyksissä.

adverbiaali, niin se merkitykseltään on lähellä adjektiivista predikatiivia. Mainitsen F. E. Sillanpäältä esimerkin, jossa tällainen adverbiaali ja predikatiivi on rinnastettu ja josta kuultaa niiden läheinen sukulaisuus: »Olihan se täysijärkinen ihminen, *hyvässä vaatteessa ja puhtaannäköinen*» (Nuorena nukkunut, 8. painos, s. 181). Samantapainen adverbiaalin ja predikatiivin rinnastus on seuraavassa I. K. Inhalla merkitsemässäni lauseessa: »Juhlilla on otshipaikka aina *silkistä*, kenellä vain on suinkin varaa, *ja heleän punainen*» (Kalevalan laulumailta s. 129).

Puheena olevan ilmaisun adjektiiviluonnetta todistaneekin, että se soveltuu myös apposiitioksi. Pari esimerkkiä Volter Kilveltä: »Se asia on hyvä asia kyllä, sillä minä suon mielelläni, että sinun ihraasi vähän sulatellaan, mutta kyllä minä *sinun housuissasi* häpeäisin itseäni, jos minä omassa salissani pujakoitsisin toisen ympärillä ja toinen astelisi minun laattialllani minun rinnallani minun matoillani kaikkien nähden minua isosempana» (Alastalon salissa I s. 167), »Osaamista kysytään papiltakin *juhlakasukassa*, ettei kävele kapeakinttuisena ja hätiköiden alttarille» (mt. II s. 49).

On kyllä totta, että *lippalakissa* ja *hansikkaissa* (Hän tuli vastaanani lippalakissa, Sinne ei sovi mennä hansikkaissa) voidaan hyvin korvata käytämällä nominativus absolutusta ja sanoa: *Hän tuli vastaanani lippalakkii päässä, Sinne ei sovi mennä hansikkaat kädessä* (Saarimaa, mts. 212), mutta ei sellaiseen rakenteeseen voida aina turvautua. Joissakin tapauksissa nominativus absolutus on liian raskas ja useasti peräkkäin esiintyessään yksitoikkoinen, joten on hyvä, että muitakin mahdollisuuksia on ole-

massa. Tarkasteltavana olevan, pukimia ilmaisevan inessiivin etuna on mielestäni pidettävä sitä, että se merkitykseltään on lähellä subjektin ja predikaatin yhteisiä määräyksiä ja siksi voi hyvin esiintyä rinnan nominativus absolutuksen kanssa. Kirjallisuudestamme voisi varmaankin poimia runsaasti asiaa valaisevia esimerkkejä. Mainitsen pari: »Eikä vaikutusta suinkaan pahentanut sekään, että talossa oli niin solakka siro *Karjalan impi, joka punainen nauha otsallaan, oman puolensa värikkäässä puvussa, keveästi liikkui sillan liitoksilla*» (Inha mts. 11—), »— — emäntä tulee jo *silkissään ja hatussaan, kädessä virsikirja ja sateensuoja*» (Sillanpää, mts. 228). Meillä on muitakin esimerkkejä siitä, että nominativus absolutus luontevasti voidaan korvata tilaa ilmaisevalla inessiivillä. Setälä mainitsee esimerkkinä nominativus absolutuksesta mm. lauseen *Herrat ajavat kello aiasassa* (Suomen kielen lauseoppi § 36). Verrattakoon sitä seuraaviin: »Kevätpuoleen talvea tiedettiin jo kertoa, että Tuomelan Petu aina viikon parin päästä *ajelee aiasakellossa Kivirannalle*» (Kauppias-Heikki, Viija, s. 116), »Tuiskuttaisit taas lunta teille, joita kaiken maailman matkamiehet niin ylpeästi *kellossa ja kulkusessa ajavat*» (Juhani Aho, KT V, s. 12).

Joskin tuntuu todennäköiseltä, että pukimia osoittavaa inessiiviä ensiksi on käytetty *olla*-verbin yhteydessä (*olla vaatteessa*), on tuskin aihetta nykyään pitää *olla*-verbiä tässä suhteessa mitenkään erikoisasemassa. Kuten viimeksi mainitsemistani esimerkeistä (Inha, Sillanpää) jo näkyi, on muitakin verbejä, joiden yhteydessä samanlaista ilmaisua käytetään. Otan lisää esimerkkejä:

»Nousee nokista mäkeä, *kiskoo kivistä vuorta rautarhkasappaassa*» (Su-

men kansan arvoituskirja, s. 347),
 »Kurki juosta kuikottaa rautaisissa saappaissa» (mts. 226),

»Kesät keikkuu säppälissä, talvet humussa huhajaa» (mts. 375),

»Muill on tässä mustat kengät, saappahat somannäköiset; minä virsussa vitistän, tuohikengässä kitistän» (Kantele-tar I: 298),

»Siellä antajat asuivat ja viruivat viljan eukot aivan arkivaatteihissa, ryyssyissä ryvennehissä» (Kalevala 14: 101—),

»Köyhyyttänsä köyhä verassa käy» (Aug. Ahlqvist, Suomen kansan sananlaskuja),

»Juha astui juuri sisään hurstisessa paidassa, karvaisin, paljain säärin» (Aho KT IX s. 30),

»Istuvat valkoisissaan verannalla, ja olkihatuisa, ja naiset harsohameissa» (Aho KT X s. 155),

»Pihkaisessa puserossaan etumies lähestyi vuodetta aivan siihen isännän rinnalle» (Sillanpää, Miehen tie s. 36),

»Neiti Tiirikka lähestyi vainion puolta — — — pysähtyi sitten, seisahi sinisessä puvussaan ja valkeassa esiliinassaan» (Sillanpää, mts. 158),

» — — — nuorin vain oli lopulta nukah-tanut sievissä hautajaisvaatteissaan ja uutuudenkankeissa kengissään siihen sängylle, jossa äiti oli kuollut» (Sillanpää, mts. 181),

»Pukkila oli niitä venyviä miehiä, jotka kasvavat tilapään vaatiessa ja tärkeässä paikassa ohi oman mittansa, ja korkeassa hatussa kävellessään astuvat jalkopäältäänkin varpasillaan» (Volter Kilpi, Alastalon salissa II s. 41).

Kaikissa edellä olevissa esimerkeissä inessiivi ilmoittaa subjektin tilaa ja on siis subjektiiviseen predikaatiivadverbiaaliin verrattavissa. Mainitsen Volter Kilveltä hauskan esimerkin, jossa tällainen inessiivi ja essiivissä oleva predikaatiivadverbiaali ovat rinnan:

» — — mutta on sitä aluksellakin

siipimisen prässä ja kaarestuksen ko-meutta haminassa ja kapteenilla koi-pipolskaa potkittavana komentosil-lalla, ennenkuin on priki töijissä, tou-vit paanutampeissa ja kapteeni herrana ja hatussa langongilla konsulille kävele-mässä» (mts. 43).

Myös objektiivisen predikaatiivi-ad-verbiaalin tapaan pukimia ilmaiseva inessiivi näkyy voivan esiintyä:

»Eikä nähneet muuta ku paimenpoja retkalee pihall huonoss vaatteiss» (U. T. Sirelius, Lauseopillinen tutkimus Jääsken ja Kirvun kielimurteesta s. 56),

»Mie näi uusiss vaatteiss mei sota-miehii tänä päin» (mts. 56),

»Lempoko yhen urohon sovissansa suo-jelevi, vaihoissansa varjelevi, kaavuiissansa kaitselevi päälle saassa satojen, tuhansien tunkiessa!» (Kalevala 29: 297—)

Paikallissija-attribuutista puhues-saan ja esittäessään tapoja sen kor-vaamiseksi Saarimaa mainitsee mm. esimerkin *Eräs pieni mies harmaissa housuissa astui huoneeseen*; inessiiviä *harmaissa housuissa* olisi pidettävä huonosti suomeen soveltuvana attri-buuttina ja sen asemesta käytettävä adjektiiviattribuuttia: *harmaahousuinen mies* (Kielenopas s. 170). Päätelmä herättää epäilyjä. Voidaan ensiksi-kin kysyä: onko *harmaissa housuissa* todellakin attribuutti? Jos lausetta vertaa esim. seuraavaan edellä sitee-raamaani Ahon lauseeseen: »*Juha astui juuri sisään hurstisessa paidassa*», saattaa panna merkille tärkeän yh-teisen piirteen: kummassakin puki-mia ilmaiseva inessiivi määrää lau-seen subjektia. Eroa on kyllä sana-järjestyksessä, mutta tuskinpa sille seikalle on tässä annettava mitään ratkaisevaa merkitystä; ei se, että toisessa lauseessa määräys on heti subjektin jäljessä, toisessa vasta kauempana, näytä tuovan esille mi-

tään vivahduseroa. Edellisessäkin tapauksessa on mielestäni tajuttavissa, että inessiivi määrää myös predikaattia, joten sitä lienee mieluummin pidettävä subjektin ja predikaatin yhteisenä määräyksenä kuin attribuutina. Samoin on nähdäkseni inessiivien laita esim. seuraavissa Sillanpäältä merkitsemissäni lauseissa: »Mutta laivarannassa seisoskelee Siintola *simseteissään* niinkuin minäkin» (Töllinmäki s. 18), »Lapsia tuli niinkuin jollekin koulutunnille, talollisja ammattilaisten lapsia *paremmissa vaatteissaan* ja kasvat maireassa hymyssä (mts. 46), »Siinä oli kuollut mies ja sen vieressä puolikasvuinen tylsän näköinen tyttö *aikaihmissen vaatteissa*» (Hurskas kurjuus, 5. painos, s. 66). Inessiivin käyttö vaikuttaa luontevalta. Verrattakoon esim. seuraavaan, jossa kai paikallissija-attribuutin pelosta on turvauduttu *pukeutunut*-partisiippiin: »Viittaa tässä yhteydessä vain Kristus Getsemanessa-tauluun, jossa Vapahtaja *purppuraviittaaan pukeutuneena* ja vihreä sädekehä pään ympärillä erottuu siniseltä taustalta» (L. Wennervirta, US, 22. 6. 52). Mikään ei olisi estänyt käyttämästä inessiiviä *purppuraviitassa*: subjektin ja predikaatin yhteisenä määräyksenä se on predikaatiiviadverbiaaliin *purppuraviittaaan pukeutuneena* verrattavissa, mutta sillä on jälkimmäisen rinnalla se etu puolellaan, että se ilmaisee p u k u a kiinnittämättä huomiota p u k e u t u m i s e e n.

Mutta selvänä attribuuttinakin pukimia ilmaiseva inessiivi esiintyy. Esim. seuraavassa se vastaa relatiivilausetta: »Mene tiedä, vaikka Härkäniemi sittenkin olisi miesmäisin mies Langholman ohella joukossa, supusa

ja myötäharainen mies kyllä, mutta *mies omissa housuissansa* ja omilla anturoillansa, mies, joka kävelee mukana, mutta jolla mukana kävellessäkin on oma knuppi hartioitten yläpuolella» (Kilpi, Alastalon salissa I s. 185). Mielestäni ei ole syytä vieroksua sentapaista käyttöä kuin edellä olevassa. Ei sellaisesta adverbialista, joka määrää lauseen subjektia tai objektia, ole askel pitkä attribuuttiin. Ajateltakoon esim. edellä esittämäni Sireliuksen Jääsken—Kirvun murteesta merkitsemää esimerkkiä: »*Mie näi uusiss vaatteiss mei sotamiehii tänä päin*» tai esim. seuraavaa Kilven lausetta: »*Eenokkikin, Eenokkikin, jumaliste, Karjamaan Eenokki omissa verkaisissa housuissansa seisoo sohvan edessä*, niinkuin lainapöksyissä seisoi» (Alastalon salissa I, s. 177). Ja niin pian kuin inessiivi tajutaan nimenomaan subjektin tai objektin määräykseksi, on tie yleistymiseen auki: substantiivi, joka on subjektin tai objektin sijassa voi saada samanlaisen määräyksen. Näin esim. puheena olevassa tapauksessa: »*Mene tiedä, vaikka Härkäniemi sittenkin olisi — — — mies omissa housuissansa.*» Näyttää kyllä hyvin mahdolliselta, että ruotsin kieli on vaikuttanut siihen, että pukimia ilmaisevaa inessiiviä on alettu käyttää myös verbistä irtautuneena, yksinomaan substantiiviin kuuluvana, mutta sitä ei voitane pitää syynä, jonka takia rakenteeseen olisi suhtauduttava torjuvasti. Todennäköiseltä nim. tuntuu, että ellei pukimia osoittavaa inessiiviä hyväksytä myös attribuutiksi, ei sitä uskalleta käyttää adverbialinakaan. Ei näet ole aina niinkään helppoa päätellä, kumpana sitä lauseessa on pidettävä.

EVA LINDÉN